

Қазақстан Республикасы — IV бапқа сәйкес 2012 жылғы консультациялар қорытындылары бойынша ХВҚ миссиясының қорытынды мәлімдемесі

2012 жылғы 8 мамыр

Төменде берілген мәлімдеме 2012 жылғы 26 сәуір – 8 мамыр аралығындағы кезеңде IV бапқа сәйкес 2012 жылғы консультациялар шеңберінде талқылаулар өткізу үшін Астана және Алматыда Ана Люсия Коронельдің басқаруымен болған Халықаралық Валюта Қоры (ХВҚ) миссиясының пікірін білдіреді. Миссия экономикадағы және қаржы секторындағы жағдайды қарады, жүзеге асырылып жатқан және жоспарланып отырған саяси шаралар мен экономикалық перспективаларды талқылады. Миссия пайдалы талқылаулар үшін ресми органдарға өзінің ризашылығын білдірді.

1. Экономикалық көрсеткіштер жоғары күйінде қалып отыр, бұл, ең алдымен, шикізат тауарлары бағасының жоғары болуына байланысты. 2007-2009 жылдардағы дағдарыстан кейін экономика қарқынды түрде қайта қалпына келуде: нақты ЖІӨ-нің өсуі 2011 жылы 7,5 пайызға жетті. Шикізат тауарларының жоғары бағасы көлік пен байланыс саласындағы белсенділікті, сондай-ақ ішкі сұранысты ынталандырғандықтан өсу базасының кеңейгенін атап өткен жөн. Сонымен қатар азық-түліктің әлемдік бағаларының өсуінің баяулауы және отын мен негізгі тамақ өнімдері бағасының өсуін шектеу жөніндегі әкімшілік шаралармен үйлескен астықтың рекордтық мол өнімі инфляцияның 5 пайыздан төменге дейін азаюына негіз болды. Сыртқы позициялар одан әрі нығайды: ағымдағы операциялардың оң сальдосы ЖІӨ-нің 7,75 дейін ұлғайды, бұл соңғы уақыттағы ең жоғары көрсеткіш болып табылады. Мұнай қорының қаражаты және Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің (ҚҰБ) халықаралық резервтері қосылғанда 80,5 млрд. долл. көлеміндегі сыртқы буферді құрайды, бұл импорттың 17 айына тең келеді. Ішкі сұраныстың қайта қалпына келуімен байланысты өсу қарқыны жоғары болмаған соңғы үш жылдан кейін банктердің экономикаға кредиті мемлекеттік компаниялардың депозиттерінің және кредиттеудің мақсатты бағдарламаларының есебінен ішінара қаржыландыру кезінде жылдық есептеуде 15 пайызға ұлғайды. ХВҚ қызметкерлері 2012 жылы 6 пайыз деңгейіндегі сенімді өсуді болжайды, бұл ретте мұнайға жатпайтын сектордағы белсенділіктің қалпына келуі жалғасады және инфляция қазіргі деңгейден 6-7 пайызға дейін аздап көтеріледі.

2. Салық-бюджет және ақша-кредит саясаты экономикадағы өсуді қалпына келтіруге бейімделді. Салықтың жиналуына негізделген мұнай емес кірістердің өсуі, сондай-ақ ЖІӨ-ге пайыздық қатынастағы шығыстардың аздап төмендеуі нәтижесінде бюджеттің мұнай емес тапшылығы қысқарды, бұл оң кезең болып табылады. 2011 жылы мұнай қорынан бюджетке трансферт бұрынғысынша 8 млрд. долл. деңгейінде шектелді, ал үкіметтің қарыз алып пайдалануға қажеттілігі ішкі нарықтың есебінен толық қанағаттандырылды. Негізгі ақша-кредиттік көрсеткіштер номиналдық ЖІӨ-ге қарағанда және инфляциялық қысымның әлсіреуін ескере отырып, бұрынғысынша баяу өсті, ҚҰБ ақша-кредит саясатының барынша бейімделген саясатына өтуі туралы хабарлау үшін 2012 жылдың басында базалық пайыздық мөлшерлемені 100 базистік тармаққа төмендетті. Теңгенің бағамы үлкен икемділік белгілерін көрсете бастады, бұл ретте ҚҰБ бағамның сол немесе өзге жаққа шектен тыс өзгерістерін болдырмас үшін шетел валютасын сатып алу, сол сияқты сату бойынша басып алуды жүзеге асырды.

3. Экономикалық өсудің жоғары қарқынына қарамастан банк секторы 2007 жылғы ауыр күйзелістен кейін қалпына толығымен келген жоқ. Шетел валютасымен міндеттемелер көлемі күрт қысқарды, өтімділіктің жалпы деңгейі барынша жеткілікті болып табылады, ал мерзімі өткен несиелер бойынша ықтимал шығындарды жабуға арналған резервтер көлемі салыстырмалы түрде жоғары болып қалып отыр. Соған қарамастан, отандық банктердің активтерінің құрамындағы жұмыс істемейтін кредиттердің үлесі одан әрі ұлғайды, ал БТА банк жылдың басында орын алған

дефолттан кейін сыртқы кредиторлармен келіссөздер негізінде борышты екінші қайта құрылымдауға кірісті. Банктердің есептілігіне сәйкес капиталдың жеткіліктілік деңгейі жоғары болып табылады, алайда есептелген, бірақ алынбаған пайыздық кірістің ұлғаюы жалғасуда, бұл қайта құрымдалған несиелерді қайтаруға қатысты күмән тудырады және кейбір банктерді қайта капиталдандырудың ықтимал қажеттілігін көрсетеді. Экономикалық өсу және құрылыс саласында, жылжымайтын мүлік саласында және шағын және орта кәсіпорындар секторында проблемаларға тап болған қарыз алушыларға көрсетілетін мақсатты мемлекеттік қолдау кредиттік портфельдің сапасын жақсартуға көмектеседі деген үміт әзірше ақталған жоқ, себебі құрылыста және жылжымайтын мүлік саласында (банк кредиттерінің негізгі массасы шоғырландырылған секторларда) экономикалық белсенділіктің деңгейі өскен жоқ. Бұдан басқа, активтердің төменгі сапасы тәуекелге теріс қатынасты тереңдетеді және банктердің өнімді жобаларды қаржыландыруға дайындық дәрежесін төмендетеді.

4. Шикізат тауарларына бағаның оң динамикасы экономика дамуының қолайлы перспективасын айқындайды, алайда бұл перспективалар кейбір тәуекелдерге ұшырайды.

ХВҚ қызметкерлерінің болжамы бойынша орта мерзімді перспективада өсу қарқыны 6-6,5 пайызға жақындайды, бұл ретте инфляция 6-дан 8-ге дейінгі мақсатты диапазонда сақталады. Дүниежүзілік экономика өсуінің баяу қарқынының ұзақ кезеңі, әсіресе ол егер Қытай мен Ресейге қатысты болса, тәуекелдің бас сыртқы факторы болып табылады, өйткені бұл Қазақстанға сауда, қаржы және инвестициялар арқылы әсер етуі мүмкін. Егер осы оқиғаларға қоса шикізат тауарларына баға төмендейтін болса, Қазақстанның экономикасына және банк жүйесіне қолайсыз әсер одан да анағұрлым елеулі болады. Керісінше, егер мұнайдың әлемдік бағасы жоғары деңгейде болса, ол экономикаға оң әсер етуді жалғастыратын болады. Тұтастай алғанда, бұл ретте Қазақстанның таза шетелдік активтер бойынша тұрақты позициясы және оның салық бюджет саласын басқаруының оң тәжірибесі аса маңызды амортизаторларды көрсетеді, экономиканы сыртқы жағдайлардың ықтимал нашарлауынан қорғайтын және банктердің жағдайын жақсартатын қолда бар буферлік қорларға маңызды толықтыру болып табылады.

5. Осыған байланысты банк жүйесін сауықтыру қысқа мерзімді перспективада экономикалық саясаттың негізгі басымдылығы болып қалады. Ресми органдар банктердің ұшырауы мүмкін тәуекелдерді, оның ішінде шетел валютасында кредиттеудің өсуін ұстап тұру, капиталдың ең төменгі мөлшеріне талаптарды көтеру, басқару сапасына және олардың ашықтығына анағұрлым жоғары талаптарды қою, сондай-ақ үмітсіз борыштарды есептен шығаруды қиындататын салық қағидаттарының қолданысын уақытша тоқтата тұру негізінде шектеуге бағытталған нормативтік актілерді қабылдады. ҚҰБ банктерге үмітсіз борыштармен жұмыс істеу үшін активтерді басқару жөніндегі компанияны құруға мүмкіндік берді, сол сияқты шектеулі мөлшерде болса да проблемалық кредиттердің орталықтандырылған қорын құрды. Осы жаңа тетік проблемалық активтерді және кепілдік қамтамасыз етуді тиімді басқаруды қамтамасыз етер еді, бірақ бұл проблеманы ішінара ғана шешеді. Түпкілікті нәтижесінде, проблемалық кредиттерді табысты реттеу басым дәрежеде банктердің активтердің іс жүзіндегі бағалауын және шығындарды тану ниетіне, сондай-ақ ҚҰБ-ның несиелер бойынша ықтимал шығындарды жабуға резервтерді тиісінше қалыптастыру бойынша және банктерді жеткілікті түрде капиталдандыру бойынша талаптарды сақтауды қамтамасыз етуге дайындығына байланысты болады. Жаңа капиталды, ең алдымен, жұмыс істеп жүрген акционерлер ұсынуы тиіс, ал мемлекеттік сектор жұмыс істеуге қабілетті банктерді қолдау үшін қаражаттың құйылуын жүзеге асыруға дайын болуы тиіс. Сонымен бірге, ҚҰБ банктердің реттеушісі ретінде қолданыстағы нормативтік ережелердің сақталуын қатаң қамтамасыз етуі, оларды сақтаудан босатылудан бас тартуы және банктердің жалпы басқару, есеп беру және тәуекелдерді басқару саласындағы барынша алдыңғы қатарлы практиканы қолдануын қамтамасыз етуі тиіс. БТА

проблемасын шұғыл және түпкілікті шешу болашақтағы тәуекелдерді мейілінше азайту үшін негізгі басымдық болып табылады.

6. Ресми органдар қарсы циклдык салықтық-бюджеттік және ақша-кредит саясатын жүргізуге ниетті. Бұл макроэкономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ету үшін маңызды болып табылады және, егер экономикалық өрлеу қарқыны орташа алғанда цикл бойы есептелген 6-6½ пайыздық әлеуеттен төмен болғанда ғана саясат шараларын жеңілдетуді көздейді. Екі жыл бойы өте қарқынды дамудан кейін болжанатын әлеуетті даму қарқынына қайтып келу бюджеттік түзетуді жалғастыруды және инфляция қарқынын мұқият бақылауды талап етеді.

Тиісінше, ресми органдардың әлемде сақталып келетін тұрақсыздыққа саясаттың кеңейту шараларын қабылдау арқылы жауап қату жөніндегі жоспарлары шартты және жағдайға байланысты деп қабылдау керек. Бұл тұрғыдан қарау алдын ала және шамадан тыс жауап қатуды болдырмауға мүмкіндік береді, өйткені бұл қажеті жоқ сұраныстың жандануына және экономиканың қызып кетуіне әкелер еді. Сонымен бірге саясат шаралары қаржы секторында қажетті түзетудің шұғыл жүзеге асырылуын қамтамасыз етуі тиіс. Экономиканың сыртқы күйзелістерге бейімделуіне көмектесетін негізгі құрал ретінде айырбастау бағамының икемдігі болуы тиіс.

7. Келешекте орташа мерзімді өлшемдер жүйесін жетілдіру макроэкономикалық саясатты әзірлеуге оң әсерін тигізеді. Мұнай кірістерін қолданудың айқындығын арттыру мақсатында, сондай-ақ шығыстарды жүзеге асыру бойынша барлық жоспарлар мұнай емес тапшылықты тұрақты деңгейге дейін біртіндеп қысқартуға бағытталған нақты орташа мерзімді мақсатты көрсеткіштерден аспауы тиіс. Осы міндетті орындауға мұнай қорын бюджеттің орташа мерзімді өлшемдеріне толық енгізу әсер етеді. Сонымен қатар, салық базасын кеңейту және салық жиналуының одан әрі ұлғаюы мұнай кірістерінен тәуелділікті қысқартуға мүмкіндік берер еді. Экономикадағы мемлекеттік кәсіпорындардың үлкен рөлін ескеріп, олардың операцияларын ресми органдар жүзеге асырып отырған бюджетті жоспарлау мен салық-бюджет саласындағы жағдайды талдау мақсатында шоғырландырылған баланс шеңберінде бюджеттік өлшемдерде ескеру маңызды. Ақша-кредит саласында инфляцияны бақылаудың әкімшілік шараларын қолданудың ауқымын біртіндеп қасқартып, әзірге әлі де нашар трансмиссиялық тетікті нығайту маңызды. Ол қаржы нарықтарын шетелдік валютадағы сияқты ұлттық валютада да нығайтуды талап етеді.

8. Орта мерзімді перспективада ресми органдар экономиканы әртараптандыру міндетіне негізделген түрде көңіл бөліп отыр. Әртараптандыру стратегиясын табысты іске асыру бәсекелестікті одан әрі арттыруды және кәсіпкерлік ортаны жетілдіруді талап етеді. Соңғы кездері орын алған оң өзгерістерді институттарды басқаруды жетілдіру және олардың сапасын арттыру бойынша қосымша қадамдармен нығайтқан жөн. Бұл жеке секторға, әсіресе мұнаймен байланысты емес қызмет саласына барынша кең қатысу мүмкіндігін қамтамасыз етеді. Ресми органдардың мұнай қорында жинақталған ресурстардың бір бөлігін мұнай емес сектордағы орта мерзімдік өнімді инвестицияларды қаржыландыруға бағыттау жөніндегі жоспарлары тұтастай алғанда барлық экономика игілігіне мұнай байлығын пайдалану және жұмыс орындарын құруды қамтамасыз ететін жалпыға ортақ өсуге көмек көрсету мақсаттарымен келісіледі. Бұл қадамдар сауда кедергілерін (кедендік одақтың басқа да мүшелерімен үйлесуде) төмендетумен және Қазақстанның одан әрі әлемдік экономикаға ықпалдасуымен қатар елдің біршама экономикалық әлеуетін толық көлемде іске асыруға ықпал ететін болады.